

เพื่อ หริพิทักษ์

ในการเขียนข้อความเกี่ยวกับการแสดงงานจิตรกรรม ภาพเขียนสีและภาพวาดด้วยเส้นของนายเพื่อ หริพิทักษ์ นั้น ความทรงจำของข้าพเจ้าย้อนหลังไปยี่สิบห้าปีที่แล้วมา เมื่อได้มีการก่อตั้งโรงเรียนประณีตศิลปกรรมขึ้น ณ กรมศิลปากร เพื่อความมุ่งหมายที่จะฝึกฝนเด็กไทยให้มีความชำนาญในงานด้านจิตรกรรมและประติมากรรม ได้มีนักเรียนช่างหนุ่มๆ ประมาณสิบคนซึ่งได้ศึกษาความรู้ศิลปะเบื้องต้นมาแล้วจากโรงเรียนเพาะช่างมาศึกษาต่อยังโรงเรียนประณีตศิลปกรรม ในสมัยก่อนนั้นยังไม่มีสิ่งสนุกสนานเพลิดเพลินมากมายนักซึ่งจะทำให้จิตใจวอกแวก และทุกคนก็มีความขยันหมั่นเพียรทำงานประกวดประชันเพื่อให้ได้งานดีกว่ากัน

เพื่อ หริพิทักษ์ เป็นผู้หนึ่งที่รวมอยู่ในหมู่นักเรียนช่างคณะนี้ และเป็นผู้ที่ไม่ชอบอยู่ในกรอบข้อบังคับของสถานศึกษานัก แม้เขาจะเป็นคนที่เคารพต่อกฎและไม่เคยร่ำร้องอะไร ก็ยังเห็นได้ว่าพวกเขาไม่สบายใจเลยที่ต้องปฏิบัติตามให้อยู่ในวินัยของสถานศึกษาศิลปะ โดยส่วนตัวข้าพเจ้านั้นได้พยายามอย่างที่สุดที่จะหลีกเลี่ยงสิ่งซึ่งเป็นการขัดแย้งต่อคุณลักษณะเฉพาะตนของเพื่อหนุ่ม เขาได้ทำการฝึกฝนทดลองเทคนิคของงานจิตรกรรมหลายประเภทด้วยกัน ทั้งนี้ เพื่อค้นหาว่าเทคนิคใดจะเหมาะสมกับธรรมชาติของเขา เขาเป็นคนกระหายใคร่เรียนและสิ่งใดที่เขาเรียนก็เรียนด้วยใจจริง

สิ่งที่ใฝ่ฝันให้ข้าพเจ้าชื่นชมเขายิ่งขึ้น คือวาดภาพด้วยเส้นอันพิสดารหาตัวจับได้ยาก และโดยเหตุที่ว่า การวาดภาพด้วยเส้นเป็นไวยากรณ์ของศิลปะประเภทจิตรกรรม ประติมากรรม ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงมั่นใจว่า วันหนึ่งเด็กหนุ่มผู้นี้จะกลายเป็นศิลปินที่แท้จริงขึ้นมาได้

เป็นสิ่งที่แน่นอนว่าในระยะเวลาที่ฝึกฝนศิลปินนั้นแบบงานศิลปะของเพื่อจัดเข้าอยู่ในลัทธิ “อิมเพรสชันนิสม์” นั้น ไม่ควรเข้าใจไปว่าเป็นการเอาอย่างสกุลช่างฝ่ายอิมเพรสชันนิสม์ของยุโรป “อิมเพรสชันนิสม์” หมายถึงการถ่ายทอดความประทับใจของศิลปินที่ได้รับจากธรรมชาติจากวัตถุหรือสิ่งอื่นใดก็ตาม แล้วบันทึกลงไปในเส้นในสีหรือปริมาตรอันเป็นปีกแผ่น ความประทับใจนี้เป็นส่วนตัวโดยแท้ ฉะนั้นเองงานที่แสดงออกอย่างประทับใจของศิลปินแต่ละคนจึงไม่มีสิ่งใดเกี่ยวข้องกับผลงานภาพถ่ายเลย งานของศิลปินนั้นสะท้อนให้เห็นถึงอารมณ์ส่วนบุคคล ดังนั้นลัทธิอิมเพรสชันนิสม์จึงหมายถึงการแสดงออกต่อสิ่งที่เราเห็นอย่างจริงใจ และก็เช่นกันต่อสิ่งที่เรารู้สึกโดยปราศจากความคิดทางด้านพุทธิปัญญาเข้ามาแทรกแซง

บรรดางานเขียน ภาพนิ่ง ภาพเปลือย ภาพเหมือนและอื่นๆ ของเพื่อในสมัยแรกเหลืออยู่เพียงภาพเหมือนสองภาพเท่านั้น ภาพที่หนึ่งเขียนด้วยสีน้ำมัน อีกภาพหนึ่งด้วยสีชอล์ค นอกนั้นถูกบอมบ์ระเบิดเสียหายไปหมดสิ้นเมื่อคราวสงครามโลกครั้งที่สอง

ขณะที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนประณีตศิลปกรรมนั้น เพื่อได้มีโอกาสเรียนประวัติศาสตร์ศิลปะของอินเดียด้วย ซึ่งทำให้เขาใฝ่ฝันที่จะไปอินเดีย ด้วยเหตุนี้เองในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ศิลปินหนุ่มของเราก็ได้เดินทางไปยังประเทศอินเดีย เพื่อศึกษาศิลปะตามความปรารถนาอันแรงกล้าของเขา เมื่อไปถึงก็ได้ศึกษาในมหาวิทยาลัยวิศวะการะตี ณ สันตินิเกตัน และในท่ามกลางแหล่งพุทธิปัญญานั้นเอง ความหลงใหลใฝ่ฝันของเพื่อที่มีต่อศิลปะก็ยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นทุกที เขาบูชาศิลปะโบราณชั้นครูของอินเดียและนับเป็นครั้งแรกที่เขาได้ตระหนักถึงคุณค่าในศิลปะโบราณอันเป็นมรดกตกทอดของแต่ละชาติ ความคิดเห็นเช่นนี้จึงได้บังเกิดผลขึ้นเมื่อเพื่อได้กลับมาเมืองไทย

ความสามารถทางศิลปะของศิลปินหนุ่มของเราได้รับความยกย่องสรรเสริญจากจิตรกรอินเดียอันมีชื่อคือท่านนันทาลาลโบส ซึ่งเป็นอาจารย์ใหญ่แห่งสถานศึกษาศิลปะของมหาวิทยาลัยวิศวะการะตี

เป็นที่น่าเสียดายว่าผลที่ได้รับจากการเยือนประเทศอินเดียของเพื่อจำต้องสะดุดหยุดลงเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองได้อุบัติขึ้น ศิลปินของเราได้ถูกคุมตัวอยู่ในค่ายกักกันร่วมกับพวกญี่ปุ่นซึ่งบางคนเป็นจิตรกร ในระหว่างนี้เพื่อเกิดป่วยไข้เนื่องจากโรคมาเลเรียและโลหิตจาง แม้กระนั้นเพื่อก็ได้หยุดยั้งการทำงานศิลปะ โดยที่เพื่อสนใจในปรัชญาของอินเดีย จึงได้ใช้เวลาส่วนหนึ่งของชีวิตศึกษาโยคะศาสตร์และชื่นชมธรรมชาติ

ด้วยสีน้ำที่เหลืออยู่ไม่กี่หลอดและกระดาษแผ่นเล็กๆ เขาได้เขียนภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเขา จากภาพเหล่านั้นเขาได้ประกอบการเขียนสีขนาดย่อมๆ เป็นหมู่ผู้หญิงและเด็กญี่ปุ่น รูปหมู่นี้ประสานเข้าด้วยกันในปริมาตรอันเป็นหลักสำคัญของภาพ แต่ละรูปอยู่ในความเป็นปีกแผ่นอันสวยงาม ประสิทธิภาพของสีสว่างซึ่งบังเกิดจากสีฟ้าก็โมโนอันสดสวยนั้นช่างน่าดูยิ่ง เป็นที่น่าเสียดายว่าภาพองค์ประกอบชิ้นนี้จะโดยเหตุผลประการใดก็ตามมิได้ขยายใหญ่ดังเช่นที่เพื่อได้ตั้งใจไว้ หากขยายใหญ่ได้ก็จะเป็นงานศิลปกรรมที่วิจิตรชิ้นหนึ่ง ทั้งจะเป็นสิ่งช่วยส่งเสริมให้ศิลปินทั้งหลายกระทำงานจิตรกรรมที่มีค่าสำคัญเช่นนั้นบ้าง ภาพเขียนชิ้นเล็กนี้รวมกับภาพสวนดอกไม้ได้รับรางวัลที่หนึ่งและที่สองในการประกวดซึ่งจัดให้มีขึ้นโดยคณะศิลปินแห่งชาติค่ายกักกัน

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ เพื่อได้เดินทางกลับมายังประเทศไทย และเนื่องจากความรู้สึกชื่นชมที่มีต่อศิลปะโบราณในขณะที่เขาพำนักอยู่ในอินเดียนั้นเอง ได้กระตุ้นเตือนให้เขาคัดลอกภาพเขียนสีบนฝาผนังโบราณของอยุธยา สุโขทัย และเพชรบุรี ซึ่งตกอยู่ในสภาพเสียหายไม่ได้รับการบำรุงรักษาที่ถูกต้องตามวิธีการอันสูญสลายไปในเร็ววันได้ ในเวลานั้นไม่มีผู้ใดหรือมีก็น้อยเต็มทีที่คิดว่างานคัดลอกภาพเขียนโบราณของเพื่อเป็นสิ่งที่มีความควรกระทำ ปัจจุบันนี้ทุกคนต่างก็เห็นความสำคัญของงานคัดลอกภาพเขียนโบราณซึ่งสูญหายไปในช่วงสิบปีที่ผ่านมาของศิลปินผู้นี้

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ทางราชการได้นำงานคัดลอกภาพเขียนโบราณของเพื่อพร้อมด้วยศิลปวัตถุโบราณและปัจจุบันของไทยไปแสดงในกรุงลอนดอน ณ สถานทูตไทย ภายใต้ความอุปถัมภ์ของท่านอัครราชทูตดิเรก ชัยนาม ต่อมาในปี ๒๔๙๕ ก็ได้มีการแสดงงานคัดลอกภาพเขียนสีโบราณ ณ กรมศิลปากรอีกครั้งหนึ่ง

จากปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ถึงปี พ.ศ.๒๔๙๗ งานในหน้าที่ของเพื่อแยกออกได้สองสถาน คือการสอนวิชาจิตรกรรมในมหาวิทยาลัยศิลปากร และการปฏิบัติงานจิตรกรรมซึ่งส่งเข้าแสดงในงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติในกรุงเทพฯ ด้วย งานจิตรกรรมเหล่านี้ได้รับรางวัลเหรียญทองคำในปี พ.ศ. ๒๔๙๒, ๒๔๙๓,๒๕๐๐ ในงานการแสดงผลศิลปกรรมแห่งชาติ จากนั้นเองเพื่อได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินชั้นเยี่ยมของเมืองไทยผู้หนึ่ง

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ เพื่อได้รับทุนการศึกษาจากรัฐบาลอิตาลีไปศึกษาศิลปกรรมต่อ ณ ประเทศอิตาลีมีกำหนดสองปี นี้เองเป็นเวลาทีที่แสดงให้เห็นถึงสมรรถภาพอันยิ่งใหญ่ของเพื่อในการทำงานศิลปะ ภาพเขียนสีและภาพวาดด้วยเส้นจำนวนมากกว่าร้อยชิ้นสร้างขึ้นด้วยฝีมือของศิลปินของเรา งานของเขาเรียกร้องความสนใจจากซินญอร์ออปโป ศาสตราจารย์ฝ่ายจิตรกรรมแห่งสถานศึกษาศิลปะของโรม ศาสตราจารย์ผู้นี้ได้เห็นคุณภาพอันสูงส่งแห่งความเป็นศิลปินไทยโดยแท้จริงอันมีอยู่ในตัวเพื่อ

ส่วนใหญ่ของภาพเขียนสีและภาพวาดด้วยเส้นซึ่งเพื่อกระทำในอิตาลีนั้น ได้ถ่ายทอดความรู้สึกประทับใจที่ได้รับจากธรรมชาติหรือจากสิ่งใด ๆ ก็ดี ออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัด ผู้ที่ได้ชมงานศิลปกรรมเหล่านี้มีอาจจเว่นความรู้สึกชื่นชมในความวิริยะอุตสาหะ ซึ่งเพื่อได้มีอยู่ต่องานของเขาด้วยความจริงใจอย่างสุดซึ้ง ปราศจากซึ่งความคิดที่จะกระทำสิ่งใหม่ ๆ แปลกๆ อย่างไม่มีเหตุผลอันเป็นสิ่งร้ายต่อชีวิตทางพุทธิปัญญาโดยทั่วไปในโลกปัจจุบันนี้

พูดถึงภาพทิวทัศน์ของเกาะคาปรินันเราอาจชื่นชมแสงสว่างสดใส ซึ่งเป็นสิ่งโดยเฉพาะของเกาะนี้ได้ มีวันที่แสงสว่างนี้แรงกล้าจนดูความเข้มข้นของสีทั้งหมดปลาสนาการไปในห้วงของบรรยากาศอันรุ่งโรจน์ฉะฉาน

ภาพเขียนระยะแรกของเพื่อในอิตาลีนั้น สังเกตได้ว่ายังมีความลังเลไม่แนใจนักเขาได้รับความชื่นชมจากความงามของธรรมชาติ จากแสงสีฉฉไม่กล้าแสดงออกซึ่งความรู้สึกอย่างมีชีวิตชีวา แต่ต่อมาก็ชมอารมณ์ได้ เขาจึงบรรยายเพลงอันบรรเจิดของธรรมชาติลงในแผ่นผ้าใบ ด้วยความมานะอันเป็นคุณสมบัติประจำตัว

จุดหมายปลายทางของเพื่อสำหรับการแสดงออกของผลงานอย่างลึกซึ้งนั้น ได้ก่อให้เกิดผลการทดลองในสิ่งซึ่งที่เราเรียกกันว่า ลัทธิ “คิวบิสม์” ขึ้นแก่เขา หรือถ้าจะพูดให้เหมาะก็คือ แบบแผนศิลปะอันหนึ่งซึ่งแสดงออกแห่งประสิทธิภาพของแสงและสีอันฉฉายอยู่บนวัตถุสิ่งหนึ่งตัดผ่านซึ่งกันและกัน ทำให้บังเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปจริงขึ้นในขณะนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่แน่ว่า ในเมืองไทยนั้นประชาชนยังไม่คุ้นกับศิลปะประเภทนี้แม้แต่ความจริงแล้วศิลปะประเภทนี้มีคุณสมบัติที่ตีชีวิตและไม่ใช่อะไรที่กระทำกันโดยผิวเผินงานจิตรกรรมของเพื่อตามแบบแผนนี้ (คิวบิสม์) ข้าพเจ้าชอบรูปผู้หญิงเปลือย มากกว่าอื่นใด รูปนี้มีวรรณะสีเขียว ได้เคยนำออกแสดง ณ หอศิลปะแห่งชาติเมื่อปีกลาย แต่เมื่อกล่าวโดยส่วนรวมเป็นการส่วนตัวแล้ว ข้าพเจ้าชอบการแสดงออกของศิลปินผู้นี้เมื่องานของเขาเป็นอิสระไม่เกี่ยวกับเหตุผลของความคิดอันได้มาจากด้านพุทธิปัญญาใดๆ เป็นพิเศษ โดยเฉพาะข้าพเจ้าชอบภาพวาดด้วยเส้นอันสวยงามของเขา จากภาพวาดด้วยเส้นนี้เองไม่ว่าใครก็นิยมชมชอบในศิลปะย่อมบังเกิดความจับใจจากผลงานของเพื่อ กล้องถ่ายรูปหรือเครื่องมือแมคคานิคส์ใดๆ ก็ดี ก็มีอาจจะถ่ายทอดธาตุแท้ของจักรวาลอันมองไม่เห็น ธาตุแท้อันเป็นคุณสมบัติสำคัญในงานศิลปะ ซึ่งเราอารมณ์หรือสร้างมโนภาพอันสูงส่งให้แก่เราได้เช่นนี้เลย จากภาพวาดด้วยเส้นเหล่านี้เอง จึงเป็นการยากที่จะอธิบายว่า ศิลปะคืออะไร ? เพียงเส้นสองสามเส้น สีไม่กี่สี ประสิทธิภาพทางน้ำหนักร้อนแก่เพียงไม่กี่น้ำหนัก ก็อาจสร้างความรู้สึกรู้สึกให้เรายังเกิดความสนุกสนานยินดีหรือโศกเศร้าเสียใจ บังเกิดความสงบหรือความมีชีวิตได้ ย่อมเป็นของแน่ว่า ความรู้สึกสะท้อนอารมณ์เหล่านี้ย่อมแตกต่างกันไปตามธรรมชาติแต่ละบุคคล เพราะแต่ละคนนั้นมีความรู้สึกสะท้อนออกไม่เหมือนกัน ยกตัวอย่างเช่นตัวข้าพเจ้าเอง ขณะที่ดูภาพถนนสายหนึ่งในเมืองฟลอเรนซ์ ซึ่งวาดด้วยเส้นปากกาอันสวยงาม วิญญาณข้าพเจ้าก็ล่องลอยไปสู่โลกแห่งความฝันอันเปล่าเปลี่ยว บังเกิดความรู้สึกสงบอย่างบริสุทธิ์ ตรงกันข้าม ภาพสถานที่เจิมน้ำมันและวิหารแห่งเมืองฟลอเรนซ์ ซึ่งเขียนอย่างกล้ารุนแรงด้วยพู่กันนั้น มีอำนาจให้ข้าพเจ้ารู้สึกสะท้อนใจว่า ชีวิตเรานี้ตกอยู่ในความจริงอันหนึ่ง ซึ่งเต็มไปด้วยความรวดเร็วลับสนอลหมาน

การที่เราจะชื่นชมศิลปะนั้น จำต้องสลัดตัวของเรากออกไปนอกรวงของการเนรมิตของศิลปินเสียก่อน อย่างไรก็ตามก็ ในกรณีของเพื่อส่วนใหญ่ที่สร้างขึ้นในอิตาลีนั้น เราต้องปล่อยให้เขาเป็นผู้นำท่านไปเยือนกรุงเวนิซ โรม ปิซา ฟลอเรนซ์ฯ และฟังเพลงซึ่งสะท้อนออกแห่งวิญญาณอันคลุกเคล้าอยู่กับความงาม ความเร้นลับและความฝันของเขา

ศิลป์ พีระศรี
มหาวิทยาลัยศิลปากร

แปลโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เขียน ยิ้มศิริ คัดลอกจากสุฉฉิบัตร เพื่อ ทริพิทักซ์ จัดแสดงจิตรกรรมและวาดเส้นในการแสดงผลศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๒๐ ณ หอศิลปะ กรมศิลปากร พระนคร